

Den här artikeln riktar sig i första hand till dig som aldrig odlat förr eller som bara provat på att odla lite grann. För en djupare förståelse av odlandets konst hänvisas till din genom egen odling vunna erfarenhet och refererad litteratur.

Skaffa jord

Först måste du skaffa en bit jord. Bor du i markplan med en egen trädgård är det bara att börja gräva på en solig plats. En variant är att "hyra" in sig hos en granne som har jord över. Du kan också arrendera en bit mark av en bonde, men då kanske avståndet till din bostad blir för stort. En odlingslott med eller utan stuga får du tag på genom att läsa annonser i lokaltidningen, eller genom att kolla på grindar och anslagstavlor vid koloniområdena. Fråga kommunen om det finns köllistor till odlingslotter eller planer på fler koloniområden. Kräv mer jord att odla i städerna!

Genom fastighetsägare, kontaktkommittéer och liknande kan du få igenom att sk grönytor görs om till odlingsmark. Gå runt i din omgivning och se dig omkring. Du kanske finner något markområde som är lämpligt för odling. Ta reda på ägaren eller sätt bara igång med odlandet och se vad som händer. Gräv där du bor! Makten över jorden till dem som väl brukar den!

Olika sorters jord

Sandjorden känns kornig. I fuktigt tillstånd kan den kramas till en klump som lätt går sönder igen. Den är lätt att bearbeta, blir fort varm, torkar fort ut och vatten rinner snabbt igenom. Är ofta näringsfattig, samlar lätt på sig frögräs men är samtidigt lättrensad. Sandjorden förbättrar du genom att öka mullhalten med organiskt material som stallgödsel, torv, kompost och marktäckning.

Lerjorden blir hård när den är torr och känns smetig och hal när den är fuktig. En klump av lera faller inte samman utan kan modelleras. Lerjord är tung och svår att jobba med om tillfället är illa valt. Den får inte vara för torr och inte för fuktig när du bearbetar den. Ogräs kan vara svårt att ta bort, men å andra sidan står sig en rensning ett tag. Den är näringsrik och håller vatten bra om ytan luckras eller marktäcks. Lerjord får en bättre struktur och blir mer lättarbetad om den mullberikas liksom sandjorden ovan. Fin sand kan också förbättra lerjorden.

Mulljorden har ett starkt inslag av växtrester. Den är mörk, känns lätt och mjuk, är lättarbetad och har en stor vattenhållande förmåga. En mulljord är rik på kväve men fattig på mineralämnena som t ex kalium, fosfor, kalcium och magnesium. Ogräs utvecklas bra på denna jord. Mulljorden behöver tillföras mineral i form av lera eller sand.

Jordens bearbetning

Utgångspunkten här är en storlek på jorden som möjliggör grävning och annan bearbetning för hand. Har du glädjen att ta över en tidigare odlad och grävd jordbit lägger du på gödsel/kompost på hösten och myllar ner den i ytlagret. Välbrunnen gödsel och kompost kan spridas ut på våren också. Under vinter och tidig vår kan du kalka jorden. Kalka och gödsla dock inte samtidigt!

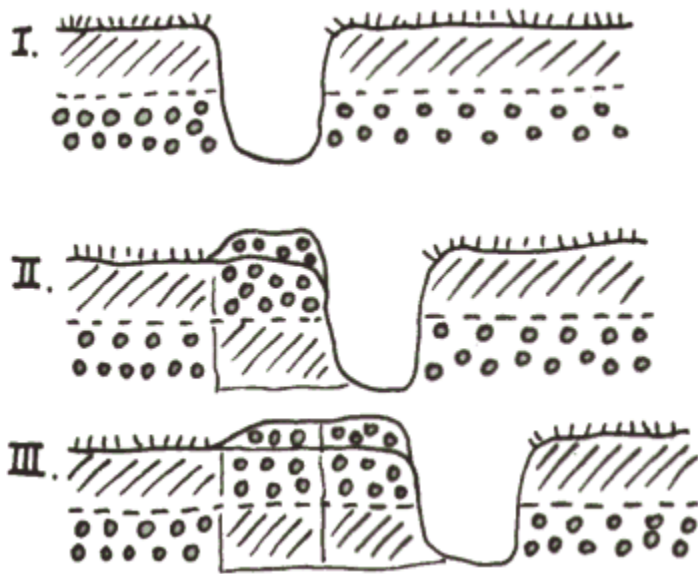
Även om du senare har tänkt att praktisera icke-grävandets konst, är det bra att första och andra året gräva igenom jorden ordentligt med en spade eller grävgrep. Samtidigt tar du bort större stenar (spara

dem i en hink) och rotosträs som maskros, kvickrot och tistel. Läggr ogräsen i en avsides belägen hög eller låt dem torka, elda upp dem och sprid askan över jorden.

Gräva upp en gräsmatta

Metod 1 innebär att du skalar av gräsmattan (5-10 cm ner), hackar den i små bitar som du då och då kan lägga i komposten. Gräv sedan igenom hela jordbiten ett spadtag djupt.

Metod 2 kallas djupgrävning. Gräv upp 2 spadtag djupt längs ena kanten av landet. Hacka den första radens grästorv i små bitar och lägg i komposten som ovan. Första radens jord sparar du i en rullebör (skottkärra) så länge och sprider ut över landet när det är färdiggrävt. När du gräver upp en gräsmatta eller annan packad jord ökar dess volym så då och då behöver du göra som med första raden under din grävning rad för rad genom ditt nya land. Nu tillbaka till andra raden. Där vänder du grästorven upp och ner i första radens hål och fyller på med jord, och så vidare rad för rad. När ditt land är färdiggrävt, drar du igenom jorden med en kultivator eller hackar sönder större bitar med en hacka.

Grönsaker - sort och mängd

Är du nybörjare är det bättre för självförtroendet att börja med några få och enkla sorter och lyckas med dem, än att ha för mycket och få ett dåligt resultat. För varje år kan du sen bygga på med nya sorter. Beställ hem frökataloger och titta igenom dem. I odlingslitteraturen finns också beskrivningar över olika sorter.

Faktorer att tänka på är vilken typ av jord du har, i vilket läge den ligger, vilka grönsaker du tycker om, vilka du kan bereda och lagra samt hur stort område du har att odla på.

Några enkla sorter att börja med är brytböna, blomsterböna, sockerärt, dill, frilandsgurka, grönkål, kålrot, majrova, gul lök, mangold, morot, persilja, sallat, rödbeta, bondböna, squash, pumpa och potatis. Därmed inte skrivet att dessa alltid lyckas eller att du inte kan lyckas med andra sorter.

Växtföljd

Hur litet område du än odlar på, ska du försöka få någon form av växtföljd. Detta innebär att grönsakerna växlar plats varje år. Om du odlar samma sort på samma ställe år efter år får du lättare sjukdomar och skadedjur.

Den här artikeln riktar sig i första hand till dig som aldrig odlat förr eller som bara prövat på att odla lite grann. För en djupare förståelse av odlandets konst hänvisas till din genom egen odling vunna

Har du en liten odling kan du dela landet i två delar (potatis - grönsaker) eller tre (potatis - grönsaker - jordgubbar).

Har du ett större område kan du lämpligen ha följande schema: Sorterna följer efter varandra i den ordning siffrorna visar. 1) baljväxter, 2) kålväxter och bladväxter, 3) rotfrukter och lök, 4) potatis samt 5) grüngödsling.

Radmetoden

En rolig metod att pröva är "radmetoden". Låt oss anta att du har åtta sorter. Låt varje sort få en rad. Har du ett litet land nöjer du dig med åtta rader och varje år flyttar sorterna ett steg till nästa rad, förutom sorten på rad 8 som hamnar på rad 1. Har du ett större land har du samma sorter på rad 1 och rad 9 o.s.v.

Skiss och "dagbok"

Rita gärna en skiss över ditt odlingsområde och märk ut var du sätter vad. Spara skissen år från år så underlättas ditt planerande och du har lättare att hålla din växtföljd. Komplettera skissen med små anteckningar om dina iakttagelser och vunna erfarenheter. På så sätt kan skissen växa till en dagbok över dina "odlarmödor". När du skrivit dagbok några år, skriver du en personlig odlarbok, får din försörjning delvis tryggad och kan fortsätta ditt odlande i lugn och ro.

När kan du börja

På en "gammal" odlare börjar det klia i fingrarna i slutet av januari och som ett brev på posten dimper frökatalogerna ner genom brevlådan. När du kan börja vårarbetet beror så klart på var du bor i vårt avlånga land och hur din jord ligger i landskapet. I södra Sverige kan du starta upp i början på mars med drivbänkar och att så på friland (vissa sorter!) i början av april. Vänta med frostömma saker till i slutet av maj. I mellersta Sverige kan du starta ungefär en månad senare och från norra Dalarna och norrut får du vänta ytterligare två veckor.

Plantupptragning

Fördelen med upptragning av plantor är att du vinner tid. Detta gäller särskilt dig som inte bor i de södra delarna av landet. Det finns många sorters hjälpmedel att köpa som passar vid plantupptragning; torvkrukor, plastkrukor, miniväxthus...

Den fantasifulle hittar användbart material gratis. En del planterar i pappören från toarullar, i drivbänken, i vanliga krukor, överblivna förpackningar, mjölkpaket eller gör egna små växthus av plast. Prova gärna olika metoder för att finna vad som passar dig och dina förhållanden bäst. Glöm ej att tydligt markera vilka sorter du har i respektive behållare. Det är mycket lätt att glömma!

Såjord köper du antingen färdig (gärna KRAV-märkt) eller gör själv. Blanda då lika delar av fuktig torv, sållad kompost och fin sand. I blandningen kan du tillsätta lite hornmjöl, benmjöl och Algomin (kalk). Snåla inte med jorden när du sår! Ge inte fröet alltför näringsrik blandning.

Av en del sorter sår du 1-2 frön i varje kruka och tar bort den sämsta plantan när de blivit några centimeter höga (hårt och grymt men nödvändigt). Det gäller t ex tomat, paprika, majs, melon, gurka, squash, selleri, fänkål och kål.

Andra sår du, inte alltför tätt, i en sålåda med 5 cm jord i. Dessa plantor kan sen planteras om en och en i kruka eller sättas direkt ut på landet. Gäller t ex purjo, sallat, vissa kålsorter, fänkål och en del blommor.

Den här artikeln riktar sig i första hand till dig som aldrig odlat förr eller som bara prövat på att odla lite grann. För en djupare förståelse av odlandets konst hänvisas till din genom egen odling vunna

Dåligt ljus och värme gör plantorna långa och rangliga. Ljus och svalka gör dem korta och knubbiga. Plantorna ska alltså stå ljust och svalt. Utplanteringen lyckas bäst på sena eftermiddagen en mulen dag eller på kvällen. Jorden ska vara väl luckrad och du kan gärna ha vattnat kvällen före. Vattna efter planteringen också om det behövs. Runt om plantan kan du försiktigt täcka med gräs eller löv.

Sådd

Arbetet börjar när "jorden reder sig", ett begrepp som får sin fulla betydelse och förståelse av erfarenhet. Det känns och syns. Inte för torrt, inte för blött. Inte för hårt utan "lagom". Jorden behöver också en viss värme. Många grönsaker behöver bara 4-8 grader medan t ex bönor och gurka vill ha 12-15 grader. Läs på fröpåsarna eller i katalogerna vad som gäller. Jorden måste bearbetas väl med kultivator och krattas så att den blir fin och slät.

Så i sängar med fyra rader med cirka 15-40 cm mellan raderna beroende på sort. Ha gångar mellan sängarna på cirka 40 cm. Spänn upp en lina så att raderna blir raka. Dra upp en liten fåra med ett finger eller en pinne. Så hellre för grunt än för djupt. Så inte för tätt eller för glest. Tänk efter hur stora grönsakerna blir när de är klara. Vissa sorter ska ju gallras och då sår du tätare. Andra sorter ska inte gallras och då sår eller sätter du bara så mycket du ska ha till slut (t ex potatis, sättilök och bönor). Min erfarenhet har visat att det går att ha både rader och växter tätare än vad som anges på fröpåsarna. Prova dig fram!

Vissa sorter tar tid på sig att komma upp och det är svårt för en ovan att skilja plantan från ogräs vid rensning och hackning (t ex morot, persilja och palsternacka). Så med några frön av sallat och rädisa i raden. De kommer fort och visar var raden är.

Vitlök och vintersallat

På hösten innan frosten kommer, sätter jag hundratals vitlöksklyftor under marktäckningen. Tidigt på våren sticker den upp genom täcket och sköter sig själv till sensommaren då den skördas. Det blir en mycket starkt smakande och hållbar vitlök. I augusti/september kan du så vintersallat, på friland, i drivbänk eller växthus. Sorten ger skörd under hösten. Senare sådd ger skörd under hela vintern och tidig vår. Plantorna skördas som plocksallat, kan skördas under snön, tål att frysa hårt och kan tina upp ett flertal gånger utan att ta skad

Skötsel under odlingssäsongen

Skötseln av grönsakerna mellan sådd/plantering och skörd kan delas upp i några olika moment. Har du möjlighet är det en trevlig vana att varje dag ta en liten tur bland odlingarna. På så sätt ser du hur det utvecklas, du upptäcker i tid angrepp och sjukdomar, du kan i tid ta bort oönskade växter och stödja/hjälpa där det behövs.

Rensning

Att rensa ogräs är belastat med många negativa tankar och fördomar. Ett vanligt sätt att betrakta ogräs på är att se det som något ont som ska förgöras med alla tänkbara medel. Det högsta målet i den här tankevärlden är att få jorden helt bar, "ren och fin". Vid ekologisk odling är ett sådant synsätt främmande och oförnuftigt.

Den här artikeln riktar sig i första hand till dig som aldrig odlat förr eller som bara prövat på att odla lite grann. För en djupare förståelse av odlandets konst hänvisas till din genom egen odling vunna

Ogräsen har bland annat som "uppgift" att tillföra jorden ämnen som saknas och att balansera ensidigheter. Lägga ogräset i din kompost, låt dock inte de ettåriga ogräsen gå i frö. Du kan också bränna det och sprida ut askan över jorden, så tillförs de ämnen som saknas.

Du kan lära dig mycket om kvaliteten på din jord genom att studera vilka sorters växter du får. Olika växter trivs på olika sorters jordar och har olika uppgifter (se rutan). Lär dig hur de olika ogräsen ser ut. Många av dem är både vackra och användbara till mat och medicin.

Ogräset som en lärare:

Bördig jord: Nässla, målla, jordrök.

Kvävefattig jord: Ängsskallra, draba, fältarv.

Humusrik jord: Våtarv, trädgårdsveronika, kamomill, nässla.

Dålig struktur: Baldersbrå, pilört, kvickrot.

Tät lerjord: Åkerfräken, maskros, revsmörblomma, åkermynta.

Fuktig jord: Åkerranunkel, revsmörblomma, åkermynta, pilört.

Lätt sandjord: Vallmo, kungsljus, våtarv.

Sur jord: Åkerättika, styvmorsviol, ärenpris.

Kalkfattig jord: Styvmorsviol, ängssyra, åkersenap, baldersbrå, åkerspergel.

Kalkrik jord: Törel, ängssalvia, vägvårda, maskros, blåklocka, rödmire.

Det finns givetvis tillfällen då ogräsen hotar de grönsaker som du har för avsikt att odla och då måste de bort. Genom att bearbeta jorden väl innan sådd (ta bort rot-ogräs), luckra jorden regelbundet och ha marktäckning har du redan gjort det mesta. Resten får du ta för hand. Detta är ett arbete som verkligen för dig närmare din odling och som är perfekt för tankearbete och meditation. Låt dig imponeras av vilka fantastiska överlevare många ogräs är och studera deras metoder att undvika utrotning.

Gallring

Att gallra kan kännas hårt och grymt men är absolut nödvändigt om det ska bli något av en del grönsaker. Alla sorter som sås eller sätts tätare än vad det ska vara vid slutlig skörd ska gallras.

Luckring

Genom luckring stör du ogräset, luftar jorden, gör den mjuk och hindrar vattenavgång. Till detta använder du en klös, kultivator eller hacka. Luckra gärna efter vattning eller ett regn, när jorden har torkat upp lite.

Kupning

Med kupning luckras jorden samtidigt som berörd växt skyddas mot solljus och djur samt ges ett visst stöd. Potatis kupas så klart men även kring purjo, morot, rödbetor, palsternackor, kål, bönor och majs kan du kupa.

Vattning

När det gäller vattning är det bättre att vattna rejält få gånger än att småkvätta då och då. En rotblöta motsvarar 20-30 mm regn (varierar något beroende på jordtyp), vilket betyder 20-30 liter vatten per kvadratmeter. Om du luckrar någon dag efter vattningen håller den sig längre. Det allra bästa sättet att hålla kvar fuktigheten i jorden är att praktisera marktäckning.

Marktäckning

Detta är en metod som efterliknar naturen genom att den ser till att jorden inte ligger bar. Metoden ger flera fördelar:

- Markens fuktighet bevaras och behovet av vattning minskar. Täcknet skyddar också jorden vid ett häftigt regn. Vid en längre tids fuktigt väder kan det bli för blött, varför täcket delvis kan tas bort för luftningens skull.
- Maskar och andra kryp i jorden gynnas vilket så småningom medför att de gräver jorden åt dig så att du slipper göra det.
- Jorden tillförs hela tiden organiskt material.
- Ogräs motverkas kraftigt.

Det kan vara svårt att få ihop tillräckligt med täckmaterial, beroende på hur stor din odling är och hur din omgivning ser ut. Det är verkligen förvånande att se hur fort täckmaterialet "äts upp" av jorden. Du kan använda nyklippt gräs som är perfekt om du inte lägger på för tjockt åt gången. Tänk på att gräset göder kraftigt. Andra material är löv, blast och rens, halm (halm förbrukar inledningsvis mycket kväve vid sin nedbrytning som sedan långsamt frigörs när halmen angrips av bakterier och andra nedbrytare), sågspån, flis (sparsamt), hackade vilda örter mm. Fråga dina eventuella grannar om du får ta deras gräsklipp. Även textil (bomull, ull och lin), papper och kartonger går att använda.

Du kan också odla särskilda gröngödslingsväxter, antingen mellan raderna eller på särskilda land som ingår i din växtföljd. Detta klipper du sedan ner och täcker jorden med. Exempel på sådana växter är rödklöver, ettårig perserklöver, ärtor, lupiner, raps, råg, havre, ringblomma, vicker, humlelucern och senap.

Täckningsmaterialet kan ligga på över vintern. På våren krattar du undan det som finns kvar så att solen kan värma upp jorden. När dina grönsaker börjar titta upp kan täcket läggas på mellan raderna och försiktigt föras närmare och närmare ju större grönsakerna blir. Det enda problemet jag har haft med min marktäckning är att fåglarna mycket snabbt lärde sig att det fanns mycket smaskig mat under täcket och därför sprätte omkring det.

Biologisk bekämpning

Även oönskade växter och djur trivs ofta där vi inte vill ha dem. Ogräs och skadedjur brukar vi kalla dem, men vad ska vi göra med dem?

Du kan se på din odling som ett levande väsen, jämförbar med din egen kropp. Utgå från dig själv, vad du själv gör för att må bra. Du äter bra mat och skyddar dig mot fukt, kyla, för stark sol och annat. En frisk jord ger friska växter. Jorden blir stark om den hålls frisk. Då kan den och växterna stå emot olika angrepp bättre. Jorden hålls frisk om du ger den kompost, marktäckning, tillräckligt med vatten och luft samt har en växtföljd för grönsakerna. Odling kan aldrig helt likna naturen, den är alltid "onaturlig". Men man kan få den att likna naturen i sina funktioner så mycket som möjligt.

Ett viktigt sätt att efterlikna naturen är genom mångfald. Naturen gillar inte monokulturer, då svarar den med att skicka dit olika växter (ogräs) och djur (skadeinsekter). Mångfalden ska prägla hela odlingen/trädgården. Ha många olika sorters växter, träd och buskar. Ha gärna ett orört och risigt hörn där djur kan bo. Sätt upp fågelholkar för olika sorters fåglar. De äter ju mängder med insekter. I upplagda halm- eller lövhögar får du ofta igelkottar som bland annat äter sniglar. Färgglada blommor drar till sig bin, humlor och andra flygande djur. Det gäller att göra det gynnsamt för de hjälpsamma djuren istället för att utrota dem med gifter och överdriven städning. En liten vattensamling eller damm hjälper också till att öka mångfalden i din trädgård eller odling.

Det finns många andra metoder som gör växterna starka och förebygger skador. Ett välkänt sätt är att lägga vissa örter i vatten ett tag (7-10 dagar). Denna blandning (örtte) späds sedan ut med vatten och vattnas ut över odlingen. Växter som används på detta sätt är t ex nässlor som stärker och gödslar och vallört som genom ett välutvecklat rotsystem drar upp mineraler. Tjuvskotten som knips av tomaterna kan också lösas upp i vatten och sedan vattnas ut på kålplantor. Kålfjärilar gillar inte doften och undviker att lägga sin ägg där. Malört, vitlök, gräslök och tagetes är starkt doftande växter som placeras som "vaktposter" runt om i odlingen.

Skördetid

Hösten är den stora skördetiden, en njutningens tid för en odlare. Nu får man verkligen "lön för mödan" och talesättet "som man sår får man skörda" får äntligen en positiv innebörd! Det är bara att gå omkring och plocka till sig av allt det goda. Ett "närköp" i ordets rätta bemärkelse!

Skördandet har olika faser. Först tar man bara lite grann av primörerna och det som gallras bort. Sen blir det mer och mer till det dagliga ätandet och till slut så skördas allt av en sort. Allt som inte ska in i köket tas sönder i mindre bitar med kniv eller händer och läggs ner på jorden som marktäckning. Att lägga det i komposten går ju förstås också bra. När olika grönsaker börjar mogna anpassar min familj sina matvanor efter vad som för tillfället är ätbart i trädgården. Dagens runda i odlingen bestämmer vad det blir för middag eller kvällsmat.

Odling och skörd på liten yta

Jag har alltid haft för lite jord i förhållande till behovet av mat och den mängd av olika sorter jag vill odla. Därför sår, sätter och planterar jag mycket tätare än vad som rekommenderas. Det har visat sig gå alldeles utmärkt i de flesta fall. När jag sen skördar tar jag varannan av t ex fänkål, morötter och schalottenlök. Det blir då som en sorts sen gallring och resten kan stå ett tag till och växa på det nya utrymme som uppstått.

Om jag har gurkor bredvid potatisen tar jag först potatisen som står närmast gurkorna. På den lediga platsen kan sen gurkorna breda ut sig. Störbönor och sockerärtor är ju suveräna växter eftersom de tar plats på höjden (yteffektiva som det heter på byrå-kratspråk). Det gäller också att hitta kombinationer av växter som trivs ihop och stödjer varandra. En sådan "triangel" är solrosor, sockerärtor och blomsterbönor. Det finns flera!

I drivbänkar har jag först tidiga sorter som rädisor, schalottenlök och olika sorters sallat. När jag drivit upp squash och pumpor sätter jag ut dem i drivbänkarna mitt bland de andra växterna. De tidiga sorterna skördas efter hand som squash och pumpor tillväxer.

Eftertanke och planering

När årets odlingsäsong är över är det lämpligt att någon kväll i brasans sken (ja, jag vet att många liksom jag inte har någon öppen eld) tänka igenom vad som gick bra med odlingen, vad som misslyckades och varför. Det är vid sådana stunder jag brukar förbanna min egen oförmåga att skriva "dagbok". Jag har försökt men inte lyckats hålla uppe skrivandet någon längre tid. För visst vore det bra att ha lite noteringar om såtider, väderlek, skötselåtgärder, olika angrepp, växternas utveckling, första skörden, mängder osv. Däremot har jag varje år gjort en enkel skiss över mina odlingar och noterat var och vad jag har odlat.

Frökataloger

En gemytlig sysselsättning är att tänka ut vilka sorter som ska odlas nästa år. Beställ hem lite frökataloger och dröm dig bort. Jag brukar göra så att jag provar några nya sorter varje år. En del behåller jag och andra glömmer jag bort för att de inte passade mig.

Redskap och utrustning

Innan vintern kommer är det vettigt att rengöra alla verktyg och annan utrustning och placera dem på ett torrt ställe. Likaså att "städa upp" lite genom att ta undan drivbänkar, störrar, hinkar och annat. När jag har städat upp brukar jag täcka över mitt odlingsland med nedfallna löv, ihopräfsat gräs m.m.

Odla för livet

Att odla är en underbar upplevelse som alla skulle få en chans att ta del av. Här kan vi få medverka i naturens uppbyggande och nedbrytande processer och för en gångs skull ha något positivt att bidra med, under förutsättning förstås att odlingen är ekologiskt anpassad.

Denna artikel skrevs först av Jan Gustafson-Berge och publicerades i den gamla handboken på alternativ.nu. Du kan läsa originalversionen [här](#).